

فهرست

پیشگفتار	پنج
مقدمه	هفت
کلیات - روش مطالعه، سوابق و تاریخچه، اصول و اهداف سازمان کنفرانس اسلامی	
فصل اول - روشهای مطالعه سازمانهای بین‌المللی	۲
فصل دوم - بررسی شرایط زمانی و علل و عوامل تأسیس سازمان کنفرانس اسلامی	۶
فصل سوم - جایگاه سازمان کنفرانس اسلامی در تقسیمات سازمانهای بین‌المللی	۱۴
بخش اول - اصول و اهداف دولتهای عضو و تشکیلات سازمان کنفرانس اسلامی	
فصل اول - اصول و اهداف دولتهای عضو سازمان و وضعیت آنها	۲۴
فصل دوم - بودجه و رأی‌گیری سازمان کنفرانس اسلامی	۳۱
فصل سوم - تشکیلات سازمان کنفرانس اسلامی	۴۱
بخش دوم - شخصیت بین‌المللی سازمان کنفرانس اسلامی	
فصل اول - اثبات شخصیت حقوقی «سکا»	۹۶
فصل دوم - رابطه سازمان کنفرانس اسلامی با اعضای خود	۱۰۹
فصل سوم - رابطه «سکا» با کشورهای غیر عضو	۱۱۳
فصل چهارم - رابطه سازمان کنفرانس اسلامی با سازمانهای جهانی	۱۱۵
فصل پنجم - رابطه سازمان کنفرانس اسلامی با سازمانهای منطقه‌ای	۱۲۲

بخش سوم - بررسی اهم مصوبات اجلاس سران و وزرای خارجه دولتهای اسلامی و میزان انطباق آنها با منشور سازمان کنفرانس اسلامی

- فصل اول - بررسی اجلاس و اهم مصوبات سران اسلامی و میزان انطباق آنها با منشور «سکا» ۱۳۰
- فصل دوم - بررسی دومین کنفرانس سران در لاهور پاکستان ۱۳۵
- فصل سوم - بررسی سومین کنفرانس سران اسلامی در طائف عربستان ۱۴۰
- فصل چهارم - بررسی چهارمین کنفرانس سران در کازابلانکا ۱۴۴
- فصل پنجم - بررسی پنجمین کنفرانس سران در کویت ۱۵۷
- فصل ششم - بررسی ششمین کنفرانس سران در داکار پایتخت سنگال ۱۶۵
- فصل هفتم - بررسی هفتمین اجلاس سران «سکا» در شهر دارالبیضاء مغرب ۱۷۲

بخش چهارم

فصل اول - بررسی اهم مصوبات سیاسی اجلاس وزرای امور خارجه

- «سکا» ۱۸۲

بخش پنجم

فصل اول - فعاليتها و نقش ایران در سازمان کنفرانس اسلامی

- نتیجه گیری ۲۴۰

پیشگفتار

در این ایام که سالهای آخرین قرن بیستم را پشت سر می‌گذاریم جامعه جهانی شاهد تحولات بنیادینی است که کمتر کسی می‌توانست تا یک دهه پیش، این دگرگونیهای عمیق و سریع را پیش‌بینی کند. دهه اخیر را می‌توان نقطه عطفی برای دوران پرفراز و نشیب و پرتلاطمی دانست که زمان حاضر تنها جزء کوچکی از آن را تشکیل می‌دهد. فروپاشی بلوک کمونیست و پایان جنگ سرد، تلاش بی‌وقفه دولت‌های اروپایی برای تسریع در روند همگرایی سیاسی و اقتصادی و ایجاد همگرایی امنیتی در چارچوب جامعه اقتصادی اروپا از جمله مشخصه‌های دهه معاصر است. در این میان روند رو به تزاید مراودات بین‌المللی برای نیل به تفاهم هر چه بیشتر در زمینه مسائل اقتصادی، سیاسی و فرهنگی و رشد فراملی‌گرایی که بارزترین نمود آن تقویت نقش سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای در حل و فصل مسائل جهانی است، به عنوان یکی از شاخص‌های برجسته تحول در عرصه بین‌المللی به منصفه ظهور می‌رسد. گرچه انحصار طلبی قدرتهای بزرگ در سازمان‌های بین‌المللی بویژه سازمان ملل متحد و تسلط ایشان بر فعالیتهای این سازمانها مهمترین عامل شکست آنها در برخورد با معضلاتی همچون بحران خاورمیانه و مسئله فلسطین، تجاوز عراق علیه جمهوری اسلامی ایران و فاجعه انسانی بوسنی و هرزگوین می‌باشد، لکن در صورت پایبندی به اصول و مقررات بین‌المللی روند کلی مشارکت هر چه بیشتر تمامی اعضای جامعه بین‌المللی در حل و فصل مسائل جهانی و منطقه‌ای می‌تواند به کاهش تدریجی نفوذ قدرتهای سلطه‌گر و ایجاد محدودیت برای اقدامات توسعه طلبانه ایشان بیانجامد.

با عنایت به تلاش سازمان یافته دولتهای غربی برای همگرایی در عرصه جهانی، دولتهای اسلامی نمی‌توانند و نباید ضرورت همکاری و هماهنگی در صحنه بین‌المللی و ایجاد تشکلی واحد را فراموش کنند. در این میان سازمان کنفرانس اسلامی می‌تواند با فراهم نمودن بستر همگرایی دول اسلامی زمینه‌ساز تحقق این هدف متعالی، یعنی وحدت و همبستگی امت اسلامی باشد. مشروط به اینکه این سازمان قوی‌تر، مستقل‌تر و اسلامی‌تر عمل کند.

با توجه به اهداف مندرج در منشور این سازمان که از آن جمله «افزایش همبستگی اسلامی میان کشورهای عضو و حمایت از همکاریهای فیما بین در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و علمی» است، سازمان کنفرانس اسلامی طی سالهای اخیر جایگاه ویژه‌ای را در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران احراز نموده است. تجاوز رژیم عراق به قلمرو جمهوری اسلامی ایران و تحمیل برخی مواضع غیر اصولی برخی از کشورهای عضو بر سازمان کنفرانس اسلامی در قبال جنگ تحمیلی، نقش جمهوری

اسلامی ایران در سازمان کنفرانس اسلامی را در خلال جنگ تحمیلی کاهش داد، اما با پایان جنگ تحمیلی و آزاد شدن ظرفیت‌های دیپلماسی جمهوری اسلامی ایران، زمینه همکاری گسترده با کشورهای اسلامی بیش از پیش هموار شد. وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران با درک این واقعیت، پس از پایان جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، فصل جدیدی را در روابط خود با سازمان کنفرانس اسلامی آغاز نمود.

شرکت فعال در نشست‌های سازمان کنفرانس اسلامی که بارزترین نمود آن حضور ریاست محترم جمهوری اسلامی ایران جناب آقای هاشمی رفسنجانی در اجلاس ششم سران بود، حضور جدی‌تر در نشست‌های کارشناسی سازمان، ایجاد ارتباطات نزدیک میان ارگانهای تابعه سازمان کنفرانس اسلامی با نهادهای ذیربط در داخل کشور، میزبانی چند اجلاس مهم سازمان در تهران، تسویه بدهیهای گذشته ایران به دبیرخانه و برخی از ارگانهای تابعه سازمان کنفرانس اسلامی و بالاخره تأسیس دفتر نمایندگی دائم جمهوری اسلامی ایران نزد این سازمان در جده، از مهمترین اقدامات جمهوری اسلامی ایران برای تقویت سازمان کنفرانس اسلامی و حضور فعالتر کشور در آن می‌باشد. سازمان کنفرانس اسلامی با بیش از ۵۰ عضو از میان کشورهای مسلمان، می‌تواند نقش تعیین‌کننده‌ای در تأمین صلح و امنیت جهانی و منطقه‌ای ایفاء نماید. اقدامات هماهنگ سازمان کنفرانس اسلامی در حمایت از تمامیت ارضی جمهوری بوسنی هرزگوین در قبال تجاوز صربها، تشکیل گروه تماس و اعلام آمادگی اجلاس فوق‌العاده وزیران خارجه ۱۶ کشور اسلامی عضو سازمان برای اعزام نیرو در چارچوب نیروهای حافظ صلح سازمان ملل متحد به بوسنی هرزگوین آغازی برای ایفای نقش فعال توسط سازمان کنفرانس اسلامی در حل و فصل مناقشات منطقه‌ای و مشارکت در تأمین صلح و امنیت بین‌المللی است. از سوی دیگر، واکنش مناسب و به هنگام سازمان کنفرانس اسلامی در قبال توطئه کتاب آیات شیطانی و نویسنده آن و همچنین حمایت سازمان از اقلیتهای اسلامی در گوشه و کنار جهان از جمله فعالیتهای فرهنگی مثبت این نهاد اسلامی تلقی می‌شود. کتاب حاضر تلاش کرده‌است تا در خلال بررسی و تجزیه و تحلیل مهمترین تصمیم‌های سیاسی نشست سران و وزیران خارجه سازمان کنفرانس اسلامی، علل و انگیزه‌های اصلی تأسیس این سازمان، میزان پایبندی اعضا به اصول و اهداف سازمان، عوامل داخلی و خارجی مؤثر بر مکانیزم تصمیم‌گیری در سازمان، نقش و جایگاه جمهوری اسلامی ایران در این سازمان و بالاخره موضع سازمان کنفرانس اسلامی را در قبال جنگ تحمیلی با تکیه بر اسناد و مدارک مربوط ارائه نماید. مزید توفیقات ایشان را از درگاه الهی خواستارم.

علی اکبر ولایتی

مقدمه

یکی از طرح‌هایی که در زمینه نظام حقوقی جامعه بشری ارائه شده، نظام امت و امامت واحد جهانی است که ریشه در تعالیم انبیا دارد و اسلام به عنوان آخرین دین الهی، آن را به صورت جامع تبیین کرده است. در جهان بینی توحیدی اسلام، تمامی جهان یک مجموعه منسجم و به هم پیوسته است و قلمرو هستی، مظهر یک واحد بزرگ و نشانه وحدت و یکتایی آفریننده جهان می‌باشد و در این همبستگی و پیوستگی بزرگ تعادل و تعاون و نظم، جای تصادم و تراحم و هر نوع تضادی را گرفته است.

بر اساس این بینش، اسلام جامعه بشری را مجموعه واحدی می‌داند که در فطرت و تفکر و هدف همگون است و کلیه اختلاف‌ها و تفرقه‌ها و عوامل جدایی را امری عرضی و ناشی از خصلت‌های منفی و به دور از مقام و منزلت بشری می‌شمارد. به تعبیر قرآن کریم «ان هذه امتکم امة واحدة و انا ربکم فاعبدون»^۱، بنابر این، اختلافات نشأت گرفته از خصلت‌های بد در زندگی اجتماعی، موجب گردید که خداوند برای بازگرداندن جوامع بشری به امت واحد - که حالت نخستین جوامع انسانی بوده است - انبیا را برانگیزاند تا در پرتو تعالیم آسمانی آنان، بشریت از رهگذر وحدت بزرگ «امة واحدة»، راه تکامل را سریعتر بییابد و در این مسیر پرفراز و نشیب هدایت شود. قرآن کریم در این زمینه به صراحت می‌فرماید: «خداوند پیامبران نوید دهنده را فرستاد و کتاب‌هایی به حق بر آنها نازل فرمود تا میان مردم درباره آن امور اختلافی، داوری کنند. در این باره اختلاف نکردند مگر کسانی که آن را پذیرفتند و با وجود دریافت مشعل‌های هدایت از روی ظلم بدان گرفتار شدند»^۲.

در بینش قرآنی، اختلافات از ظلم‌ها است و ظلم‌ها نیز در عمل، در اثر پدیده اجتماعی افزون طلبی و به خدمت درآوردن موجودات و انسان‌های دیگر بوجود آمده است. اما فطرت، روح، فکر و هدف مشترک آدمی، همواره جامعه بشری را به همگونی و وحدت فرا می‌خواند^۳. بنابر این، اصل وحدت امت اسلامی از اهداف استراتژیک جهان اسلام است و ریشه در مبانی اعتقادی ما مسلمانان دارد. اما کشورهای اسلامی در مقاطع کوتاهی از تاریخ طولانی خود توانسته‌اند طعم شیرین وحدت را در همه ابعاد سیاسی، اجتماعی و اقتصادی احساس کنند. در هر حال، این آرمان اسلامی از سوی بزرگانی چون «سید جمال‌الدین اسدآبادی»، «محمد عبده»، «اقبال لاهوری» و در زمان ما، از سوی بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران به طور

۱. سوره انبیا آیه ۹۲.

۲. سوره توبه آیه ۲۱۲.

۳. عمید زنجانی، عباسعلی، اسلام و حقوق بین‌الملل، بخش علوم سیاسی، دانشگاه امام صادق (ع)، ص ۳۸ و

جدی دنبال شده است، آنچه مسلم است اینکه از دیدگاه فقه سیاسی اسلام، وحدت جامعه اسلامی به چارچوب وحدت ایدئولوژی و اعتقادی امت اسلام خاتمه نمی پذیرد بلکه این همگرایی، به همبستگی کامل امت اسلام - ولو محدودتر از طرح آسمانی انبیا - خواهد انجامید. با عطف توجه به این استراتژی اسلام و حساسیت همبستگی جهان اسلام و نقشی که این یکپارچگی در اعتلای ارزش های اسلامی و حل مشکلات مادی و معنوی مسلمین دارد، سازمان کنفرانس اسلامی با ارائه طرح جامع خود مدعی شده است که می تواند به کمک دولت های اسلامی این هدف متعالی، یعنی وحدت و همبستگی امت اسلام را جامه عمل بپوشاند، اما باید دید این سازمان تا چه حد توانسته است به آرمانهای خود نزدیک شود پاسخ به این سؤال مؤلف را بر آن داشت تا با بررسی زمینه های پیدایش و روند فعالیتها و تحولات سازمان کنفرانس طی بیش از ۲۰ سال فعالیت موضوع را از جنبه های مختلف سیاسی، حقوقی و فرهنگی مورد ارزیابی قرار دهد. در این راستا در کتاب حاضر تلاش شده است این سازمان در دو بعد تئوری و عمل مورد مطالعه قرار گیرد. به طور کلی این کتاب در دو قسمت تنظیم شده است. قسمت نخست آن، با دیدگاهی حقوقی و نگرشی سازمانی به بررسی سازمان کنفرانس اسلامی می پردازد. در این قسمت تلاش شده است تا ضمن بررسی شرایط زمانی تأسیس سازمان، علل و عوامل ذی مدخل در پیدایش آن مورد بررسی قرار گیرد. در همین قسمت پیرامون تشکیلات و ساختار سازمان کنفرانس اسلامی که مشتمل بر ارگان اصلی، ارگانهای تخصصی و فرعی و سازمانهای وابسته کنفرانس است، بحث و بررسی به عمل آمده است. در ادامه قسمت نخست، جایگاه سازمان کنفرانس اسلامی در عرصه حقوق بین الملل عمومی، شخصیت حقوقی، مصونیتها و بالاخره روابط ارگانیک دو جانبه با اعضا و سایر کشورهای غیر عضو و همچنین، ارتباط این سازمان با سازمانهای بین المللی منطقه ای و جهانی مورد بحث قرار گرفته است.

در قسمت دوم کتاب، با بهره گیری از روش مطالعه سیاسی - حقوقی، ضمن بررسی و ارزیابی نقاط عطف هفت اجلاس سران، بیست و دو اجلاس عادی وزرای خارجه و هفت اجلاس فوق العاده وزرای امور خارجه این سازمان، از شیوه تطبیق در مورد انطباق یا عدم انطباق رویه سیاسی و حقوقی و قطعنامه های سازمان کنفرانس اسلامی با منشور این سازمان استفاده شده است.

در این کتاب، بخشی به بررسی نقش ایران در سازمان کنفرانس اسلامی اختصاص یافته و در پایان جمع بندی و نتیجه گیری به عمل آمده است.

در نتیجه گیری ضمن اشاره به علل اصلی تأسیس «سکا»، میزان موفقیت این سازمان در تحقق اهداف دراز مدتش مورد ارزیابی قرار گرفته است.